

Megen was economisch een echte stad

PIETER C.M.
VAN DER HEIJDE*

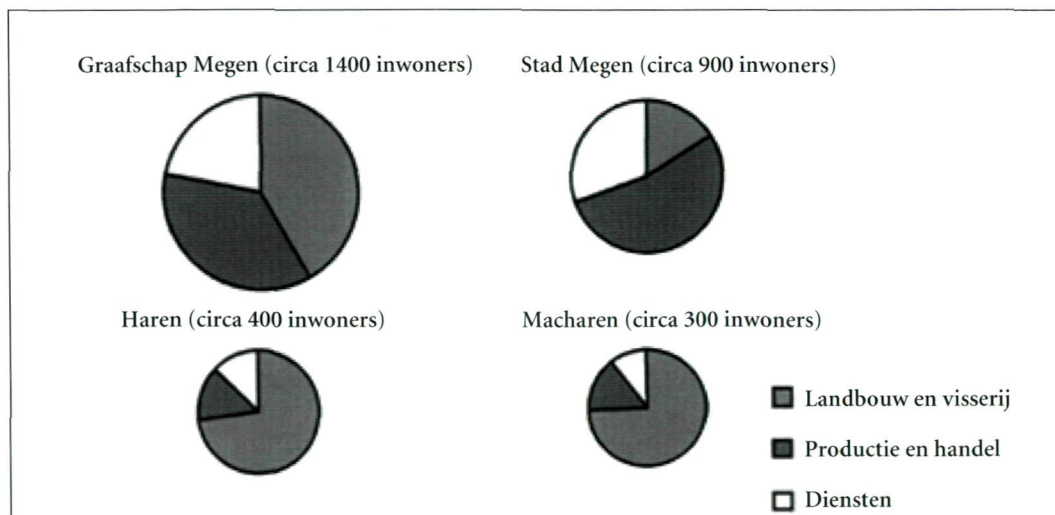
In het noordoosten van Noord-Brabant lag aan de Maas het graafschap Megen. Het graafschap bestond uit de stad Megen en de dorpen Haren, Macharen en Teeffelen. Onderstaand artikel geeft inzicht in de opbouw van de economie in de stad Megen en de omliggende dorpen. De onderzoeksresultaten tonen aan dat de stad Megen, ondanks zijn geringe omvang, in economisch opzicht als een echte stad functioneerde en dat het graafschap voor een groot deel zelfvoorzienend was.

In 1805 telde de stad Megen circa 900 inwoners (Ulijn, 1984, p. 41). Ondanks de geringe omvang van de nederzetting functioneerde de plaatselijke economie in deze tijd als een volwaardige stad. Dit kan onder andere afgeleid worden uit het *Quohier van de gemeente van Megen*¹ uit 1808. Dit door het gemeentebestuur van Megen opgestelde stuk had tot doel om een bedrag van f 450,- te verzamelen in verband met een opgelegde belasting volgens de wet van 30 maart 1808. Hiertoe is van alle contribuabelen, oftewel van een ieder die een bijdrage kon leveren aan de betreffende belasting, onder meer de naam en het beroep vermeld. Op basis van deze gegevens is voor de stad Megen een analyse gemaakt van de plaatselijke economie in 1808. Aan de hand van soortgelijke bronnen² is tevens een economische vergelijking gemaakt voor de dorpen Haren en Macharen, waardoor het mogelijk

is een vergelijking te maken. In het kohier van Teeffelen (circa 100 inwoners) zijn vrijwel geen beroepen weergegeven, waardoor dit gehucht niet in de economische analyse kon worden opgenomen.

Op basis van de genoemde kohieren is de economie van Megen, Haren en Macharen vanuit twee verschillende invalshoeken doorgelicht. In de eerste plaats zijn de aanwezige beroepen geordend naar de aard van de economische activiteit (de functie), en in de tweede plaats naar het eindproduct (de productgroep). Daarnaast is met behulp van andere bronnen een beeld geschetst van de handelsstromen van en naar het (voormalige) graafschap Megen.

Functionele indeling economie Graafschap Megen.

FUNCTIONELE OPBOUW VAN DE ECONOMIE

In het kohier van de stad Megen zijn 210 personen aangemerkt om belasting te betalen. Van dit aantal zijn 84 personen buiten beschouwing gelaten omdat ze kostganger waren (38), arbeider (29), rentenier (13) of omdat er geen beroep of bedrijf vermeld was (4). De resterende 126 personen zijn ingedeeld naar het soort functie dat uitgeoefend werd. Hierbij is een onderscheid gemaakt in landbouw en visserij, productie en handel, en dienstverlening. Productie en handel zijn samengevoegd omdat veel ambachtlieden niet alleen goederen produceerden, maar deze tevens zelf verhandelden.

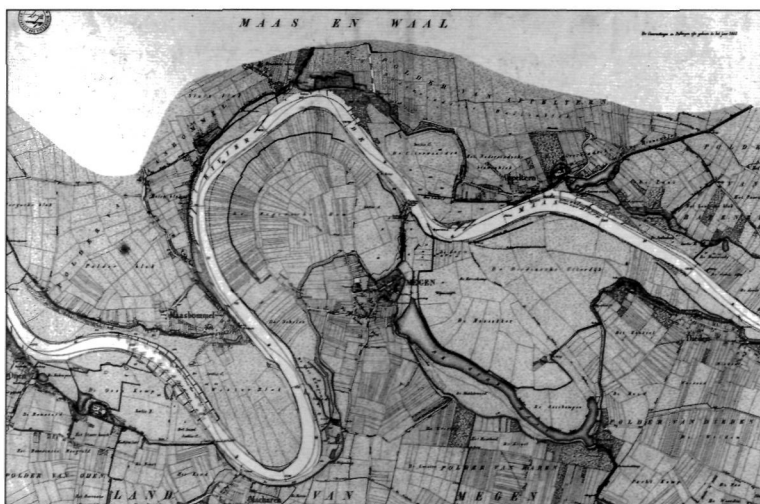
Hieruit blijkt dat de economie van de stad Megen slechts voor 16% bestond uit landbouw en visserij. Meer dan de helft van de economie (54%) bestond uit productie en handel: vooral ambachtlieden als timmerman, bakker, smid, kleermaker en schoenmaker. Ook de winkeliers maakten een aanzienlijk deel van deze categorie uit. Dit beroep werd nogal eens uitgeoefend door vrouwen van ambachtlieden (Van den Eerenbeemt, 1996, p. 243). Van echte nijverheid was nauwelijks sprake: Megen had slechts één brouwerij, twee linnenweverijen en een rosmolen³.

De dienstverlening was met 30% sterk verte-

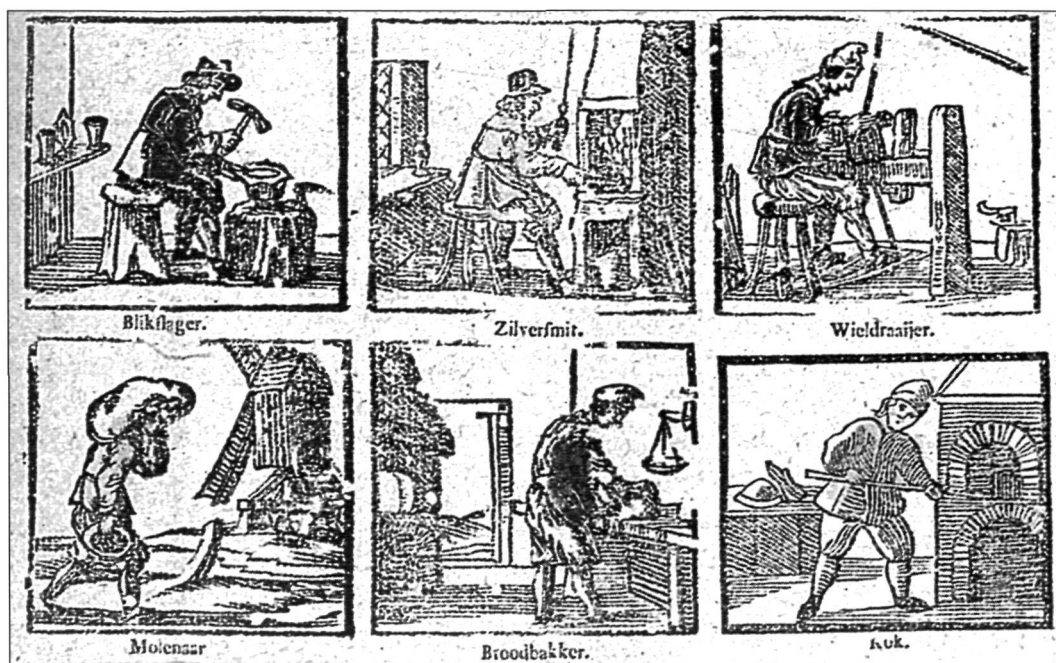
genwoordigd. Deze categorie bestond onder meer uit tappers, voermannen, medische beroepen en priesters. In Megen waren twee geestelijke instellingen gevestigd: het Franciscanen-klooster en het klooster van de Clarissen.

Overigens zijn de vele paters en zusters niet volledig in de berekeningen meegenomen. De geestelijke instellingen zijn als twee beroepen meegemeld. Ook het onderwijs was met een Duitse (of Dietsche) school, een Franse school en een Latijnse school sterk vertegenwoordigd (Ulijn, 1984, p. 104).

Bovengenoemde cijfers geven aan dat bijna 85% van de economie in de stad Megen niet agrarisch was. Het grote aandeel ambachtlieden en dienstverleners maakt duidelijk dat Megen in economisch opzicht een echte stad was. Dit beeld is in lijn met de situatie van andere kleine steden in Noord-Brabant in het begin van de 19e eeuw, die vooral centra waren van ambachtelijke bedrijvigheid en handel (Van den Eerenbeemt, 1996, p. 223). Wel dient opgemerkt te worden dat het in deze tijd zeer gebruikelijk was om naast het eigen bedrijf land- en tuinbouwactiviteiten te ontplooiën. De opbrengst daarvan was vooral bedoeld voor eigen gebruik. In Megen gebeurde dit op grote schaal.

Plattegrond Megen en omliggende gemeenten. Kaart van de rivier de Bovenmaas ter hoogte van Megen uit 1853 (Bron: Domeinkaarten Ministerie van Financiën).

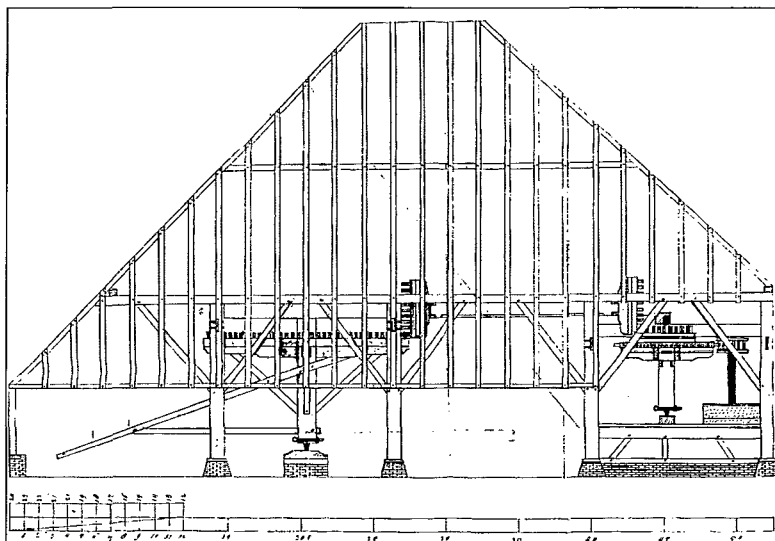
Illustratie verschillende ambachten uit 1806 (Bron: prof. dr H.F.J.M. van den Eerenbeemt, red. (1996). Geschiedenis van Noord Brabant deel 1).

De dorpen Haren (circa 400 inwoners) en Macharen (circa 300 inwoners) (Ulijn, 1984, p. 41; Van Vlijmen en Buijks, 1993, p. 3) hadden wel een duidelijk agrarisch karakter. In Haren en Macharen bestond driekwart van de economie uit landbouw en visserij. Het aandeel van de productie en handel lag hier slechts rond de 15%. De dienstensector maakte rond de 10% van de economie uit. Deze cijfers tonen aan dat de opbouw van de economie in de stad Megen totaal anders was dan die in de omliggende dorpen van het graafschap. Deze dorpen behoorden dan ook tot het verzorgingsgebied van het stadje. Zo waren er bijvoorbeeld in Megen drie medisch doctoren en een chirurgijn gevestigd, terwijl deze beroepsgroep in de dorpen Haren en Macharen niet voorkwam. Wel bevond zich in Haren een Penitenten-klooster.

Zelfs het totale gebied binnen de grenzen van het voormalige graafschap Megen had niet in de eerste plaats een agrarisch karakter. Bijna 60% van de economie bestond namelijk uit productie, handel en dienstverlening. De sector landbouw en visserij maakte ruim 40% van het geheel uit. Het is dan ook waarschijnlijk dat het verzorgingsgebied van de stad Megen zich over een veel groter areaal uitstreckte dan alleen het eigen graafschap. Met name het aan de overzijde van de Maas gelegen Land van Maas en Waal zou economisch wel eens sterk op Megen gericht geweest kunnen zijn.

OPBOUW VAN DE ECONOMIE NAAR PRODUCT-GROEP

Naast een functionele indeling van de economie is voor de stad Megen tevens een analyse gemaakt van de economie naar productgroep. Hierbij staat niet de activiteit centraal, maar het eindproduct zoals voedsel of medische zorg. Uit deze analyse blijkt in de eerste plaats dat er een breed scala aan producten werd geproduceerd.

Illustratie Rosmolen te Megen met paardenkracht uit 1800. Bron: G. Ulijn (1984) De geschiedenis van het graafschap Megen.

Samen met de omliggende dorpen, die vooral voor de agrarische productie van belang waren, was Megen dan ook voor een aanzienlijk deel zelfvoorzienend.

Economie van de stad Megen naar productgroep

Productgroep	Absoluut	Relatief
Voeding	31	24,6%
Kleding en verzorging	26	20,6%
Gebruiksvoorwerpen	6	4,8%
(Detail)handel	16	12,6%
Bouw	11	8,7%
Horeca	10	7,9%
Transport	10	7,9%
Geestelijke en medische zorg	10	7,9%
Overheid	6	4,8%
<i>Totaal</i>	<i>126</i>	<i>99,8%</i>

De economie van de stad Megen was sterk gericht op de primaire levensbehoeften. Het was dan ook het centrum van een landbouwgebied. Een kwart van de beroepen in de stad Megen richtte zich op voeding en zo'n 20% op kleding en verzorging. Gebruiksvoorwerpen maakten maar een kleine 5% van het totaal uit.

Naast de primaire levensbehoeften was voor-

al de handel (12,6%) van belang. Deze bestond bijna volledig uit detailhandel. De bouw, de horeca, het transport en de geestelijke en medische zorg hadden een gelijke omvang (circa 8%). De overheidssector was beperkt tot minder dan 5%. Hiermee was deze sector even groot als de geestelijke verzorging.

Dat Megen slechts een kleine stad was blijkt uit het onvolledige pakket aan voorzieningen. Zo was er in de stad geen echt ziekenhuis of krankzinnigengesticht aanwezig. Wel beschikte Megen over een eigen gevangenis.

HANDEL

In de praktijk was de handel veel groter dan uit bovengenoemde cijfers blijkt. Iedereen die produceerde, of het nu een ambachtsman of een boer was, dreef immers handel. De aanzienlijke handel blijkt ook uit de relatief grote transportsector (8%). In de stad Megen vond de handel onder meer plaats op de wekelijkse markt en op de jaarmarkten. Op de wekelijkse markt was vanouds een publieke waag aanwezig. In 1790 voegde graaf Schall tot Bell, graaf van Megen, hier het recht voor een wekelijkse boterwaag aan toe. Naast boter werden op de publieke waag tabak, hennep en vlees per hele, halve, of

Megen en omgeving.
 Chromotopografisch
 kaart, blad 552, herzien
 1910.

vierde parten verhandeld⁴. Waarschijnlijk werden deze producten zowel aan de inwoners van de omliggende dorpen binnen het graafschap als daarbuiten verkocht. Tijdens de Amerikaanse vrijheidsoorlog aan het einde van de 18e eeuw werd door het wegvallen van de invoer van Amerikaanse tabak veel inheemse tabak gekweekt en vanuit het graafschap geëxporteerd⁵. Na beëindiging van de vrijheidsoorlog nam deze handel echter sterk af.

Op de jaarmarkten, die drie maal per jaar plaatsvonden, was het aanbod aan goederen veel groter. Zo is bekend dat hier onder meer laken werd verhandeld⁶. Rond 1800 was het belang van de jaarmarkten echter een stuk beperkter dan in de 16e eeuw.

Een niet onbelangrijke stuwende factor in de economie was de Latijnse school. Op deze school zaten studenten uit het gehele land (Verbeek en Heijer, 1946). Naast een inkomstenbron voor het Franciscaner klooster betekende dit tevens inkomsten voor de bewoners van Megen,

daar de studenten hier in de kost waren en in het stadje diverse goederen aanschafden. Ook genereerde de Latijnse school vreemdelingenverkeer. Dit was niet alleen goed voor de bestedingen in Megen maar ook voor het economische netwerk van de plaatselijke ondernemers. De handel nam hierdoor toe.

Hoewel het (voormalige) graafschap Megen grotendeels zelfvoorzienend was, werd er toch een aanzienlijk aantal goederen ingevoerd. Het betrof onder andere grondstoffen zoals koper, tin, ijzer, staal en lood⁷. Ook was er in deze periode een toenemende import van steenkool dat onder andere werd gebruikt voor de verwarming van overheidsgebouwen⁸. Deze steenkolen kwamen vooral uit Luik (Van Houtte, 1979). Daarnaast werden per schip bouwmaterialen in de vorm van bakstenen, pannen, leien, plavuizen en kalk ingevoerd⁹. Tot slot was er nog een groot aantal gebruiksartikelen en genotsmiddelen, bijvoorbeeld zeep, Franse wijn, Rijnwijn en jenever, die van elders kwamen. 's-Hertogen-

bosch was reeds in de 18e eeuw een knooppunt in de doorvoer van goederen vanuit Hollandse havensteden naar onder andere het oosten van Noord-Brabant (Bossche Bouwstenen, 1978). Waarschijnlijk kwamen veel van de goederen die in Megen werden ingevoerd via deze markt binnen. Daarnaast zullen met name de goederen die over de Maas werden aangevoerd direct via de losplaats bij het Megense Veer verhandeld zijn.

TOT SLOT

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat Megen in het begin van de 19e eeuw als een echte stad functioneerde. De economie bestond immers voor het overgrote deel uit de sectoren productie, handel en diensten. Deze functies richtten zich vooral op de primaire levensbehoeften zoals voeding en kleding. Hierbij was sprake van een sterke interactie met de omliggende dorpen en het land van Maas en Waal dat als achterland functioneerde.

Natuurlijk is deze economische analyse vooral een momentopname. Toch is het waarschijnlijk dat in Megen reeds sinds de Middeleeuwen sprake was van een stedelijke economie. Dit blijkt onder meer uit het feit dat ook in die tijd drie maal per jaar jaarmarkten plaatsvonden. Dit recht kwam voort uit de verkrijging van stadsrechten in 1357 (Ulijn, 1984, p.17). Tot aan de Industriële Revolutie, aan het einde van de 19e eeuw, zal het beeld van de stedelijke economie in Megen in grote lijnen hetzelfde gebleven zijn.

Megen was economically a real city

The town of Megen (900 inhabitants in 1805) situated in the north-east of Noord-Brabant in the former county of Megen was until the beginning of the 19th century a centre of trading and production. From an analysis of the economic structure of the city of Megen it can be stated that in the year 1808 85% of all the professions were non-agrarian. Especially trading and handicraft were of importance to the urban economy. Moreover, a comparison of the economic situation of the other

settlements in the county makes clear that the city of Megen had a significant service area. This area extended probably beyond its boundaries. The findings indicate that Megen, in spite of its scanty size, was economically a real city.

LITERATUUR

- BOSSCHE BOUWSTENEN 1 (1978). Vrienden van 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch.
- EERENBEEMT, H.F.J.M. VAN DEN (RED.) (1996). Geschiedenis van Noord-Brabant 1796-1996. Deel 1. Traditie en modernisering, 1796-1890. Boom, Amsterdam/Meppel.
- HOUTTE, J.A. VAN (1979). Economische geschiedenis van de lage landen 800-1800. Fibula/Van Dishoeck, Haarlem.
- ULIJN, G. (1984). De geschiedenis van het graafschap Megen. Avanti, Zaltbommel.
- VERBEEK O.F.M., B. EN HEIJER O.F.M., M. (1946). Drie eeuwen klooster en gymnasium van Megen. Parnassus, Amsterdam.
- VLIJMEN, L.M.M. VAN, EN H.G.J. BUIJKS (1993). Megen cum annexis.

NOTEN

- * De inhoud van het artikel is gecorrigeerd door drs G. Ulijn uit Megen.

Gebruikte bronnen

- OAAM = Oud Administratief Archief van Megen, Streekarchief Brabant Noordoost
- ORAM = Oud Rechterlijk Archief van Megen, Streekarchief Brabant Noordoost
- AGM = Archief Graafschap Megen, Rijksarchief in Noord-Brabant

- 1 OAAM, inv.nr. 394
- 2 OAAM, inv.nr. 760, 1119
- 3 OAAM, inv.nr. 38
- 4 ORAM, inv.nr. 93
- 5 ORAM, inv.nr. 45
- 6 ORAM, criminele rechtspraak, inv.nr. 45
- 7 ORAM, inv.nr. 93
- 8 AGM, inv.nr. 116
- 9 AGM, inv.nr. 220, 224 en ORAM inv.nr. 396